

Petrit Imami

FILMSKA ŠPICA

U najranijem periodu filmovi uopšte nisu imali špicu. Svoj zaštitni znak na početku filma prvi je stavio Žorž Melijes i on se sastojao od zvezde s natpisom "Star-film – Georges Méliès". Prvu špicu – naslov filma prvi je počeo 1906. da koristi Andre Eze (André Heuzé) u kompaniji Pate u Parizu¹. Dugo godina špice su sadržavale samo naslov filma. Ime producenta i autora vesterna o Bronko Biliju – Dž. M. Andersona (Gilbert M. Anderson) bilo je prvo ime koje se 1908. pojavilo na špici u SAD. Imena glumaca nisu navodena jer je u to vreme još vladalo uverenje da glumljenje na filmu dovodi u pitanje renome stečen u pozorištu. Publika je glumce pamtila po imenima likova koje glume, npr. "Mala Meri" je bila Meri Pikford (Mary Pickford). To je bio i početak stvaranja star-sistema, jer glumac postaje "zvezda" koja producentu donosi profit. Prva glumica čije se pravo ime pojavilo na špici bila je Mejsi Elis (Maisie Ellis) u engleskom filmu *Letmere's Jewellery* (1908).²

Praksa navođenja imena glumaca na početku filma počela je 1910. u SAD, kada je američki producent Karl Lemle bio prinuđen da otkrije identitet glumice Florens Lorens (Florence Lawrence) u filmu *The Broken Oath*, zato što se pronela glasina da je glumica koja tumači glavni lik poginula u saobraćajnoj nesreći.

U nemom periodu špice su nalikovale panoima s natpisima sličnim onima koji su korišćeni u pozorištu. Pored naslova, one su sadržavale i kratku najavu radnje. Ispisivane su rukom, kitnjasto, često su imale neku ilustraciju i podsećale su na naslovne strane iz knjiga. Na njima su najpre bila samo imena glavnih glumaca, vremenom je pridodato ime i reditelja, a kasnije su se počeli navoditi autor scenarija, producent, snimatelj, scenograf. Posle pojave zvuka

1 Patrick Robertson: *The Guinness Book of Film, Facts and Feats*, London, 1980, str. 183.

2 *Isto*.

navođeno je ime kompozitora, kao i tonskog majstora. Dugo su uvodne špice trajale oko 45 sekunde. Istina, rediteljima i producentima nije bilo sve jedno kako će one izgledati. Na špici filma Rene Klera (René Clair) *Ćutanje je zlato* (1947) dekorativnim slovima se izazivao odgovarajući štimung. Ubrzo se uvidela važnost koju dizajn može da ima za stimulisanje pažnje gledalaca i stvaranje početnog štimunga. Usavršavanjem kolora i raznih sistema formata (sinemaskop, vistavižn i dr.), početkom 50-ih godina se promenio odnos producenata prema filmskoj špici. Prvi put su se slova na špici pojavila preko slike u vesternu Freda Cinemana *Tačno u podne* (1952), što je imalo poseban dramski i estetski efekat. Ubrzo se osetila potreba za atraktivnim špicama u nekim žanrovima (akcionim, komičnim, muziklima, horor filmovima i dr.). U jugoslovenskoj kinematografiji prvu atraktivnu (animiranu) špicu imao je film Soje Jovanović *Put oko sveta* (1964), koju je izradio Dušan Vukotić.

Nasuprot tome, u filmovima francuskog novog talasa i crnog talasa u Jugoslaviji špice su bile vrlo skromne, ispisane standardnim slovima na neutralnoj pozadini, što je bilo u oštem kontrastu prema špicama producentske kinematografije koje su sredinom 50-ih godina bivale sve atraktivnije dizajnirane, kako u oblicima slova tako i po vizuelnim efektima. Pojedini reditelji su se odlučivali za tzv. govornu špicu, odnosno imena glumaca i saradnika su izgovarana na početku ili kraju filma. Orson Vels (Orson Welles) se dvaput koristio ovakvom špicom. Na kraju filma *Veličanstveni Ambersonovi* (1941) vizuelno su predstavljeni autori i saradnici uz izgovaranje njihovih imena, a u *Otelu* (1951) imena se izgovaraju preko prizora Venecije. Žan-Lik Godar se koristio takođe govornom špicom u najavi filma *Prezir* (1963).

U najavnim špicama natpisi s imenima najčešće se statično smenjuju jedni za drugim, što se propraćuje taktovima odgovarajuće muzike. Oblik slova naslova i imena na špici stvaraju određeni štimung. Isto tako i plasiranje logotipa kompanije vezuje se za najavnu špicu.³

Roto-špicu reditelji ređe koriste na početku, kao što je to učinio Roman Polanski u filmu *Kineska četvrt* (1974) u kome imena "klize" nagore, čime se izaziva tenzija. Vodoravno rotiranje se ponekad koristi u komičnim filmovima. U pojedinim sajens-fikšn (science-fiction) filmovima na špici imena izbijaju iz dubine ekrana. Odjavne špice se uglavnom rotiraju nagore, a vrlo retko nadole kao u američkim filmovima *Ptica na žici* (1990) Džona Bedema (John Badham) i *Sedam* (1995) Dejvida Finčera (David Fincher), čiji se naslov na engleskom ispisuje *Se7en*. U pojedinim filmovima se kao sastavni deo špice prikazuju kadrovi iz nekog ranijeg, obično filma iz nemog perioda. U *Buč Kasidiju* i

3 Bernard F. Dick: *Anatomy of Film*, New York, St. Martin's Press, 1990, str. 7-14.

Sandensu Kidu (1969) Džordža Roja Hila (George Roy Hill) i *Obnaženom tangu* (1991) Lionarda Šredera (Leonard Schrader) vide se delovi iz nemih filmova snimljenih u vreme kada se radnja filma odigrava.

Imena glumaca na špici uvek su najviše pobudivala pažnju gledalaca. U američkoj kinematografiji nastala je i posebna terminologija za njihovo navodenje da bi se istakla njihova hijerarhija. To se postizalo pre svega redosledom i veličinom slova, a ugovorima je počelo da se precizira da li će ime nekog glumca biti istaknuto na špici zasebno ili zajedno s nekim drugim. Pri tome je bilo važno i u kom delu ekrana – levom, desnom ili u sredini. Poznato je da Hemfri Bogart (Humphrey Bogart) i Spenser Trejsi (Spencer Tracy) nisu zajedno igrali u *Časovima očaja* Vilijema Vajlera (William Wyler) upravo zbog toga što nisu mogli da se nagode čije će ime imati prednost na špici. Postala je praksa da imena filmskih zvezda (star), najčešće dva, budu ispisana pre naslova filma, na šta su se filmske kompanije obavezivale i ugovorom. Zatim sledi "co-star" (takođe u glavnim ulogama), a onda se posebno označavaju sa "with" (sa) i "and" (i) glumci u ostalim važnijim ulogama i "introducing" za mladog glumca kome je to prvi film, ako igra važniju ulogu.⁴ Ostali glumci se navode pod "featuring" (u ostalim ulogama), obično na kraju filma. Ako bi se neko poznato glumačko ime pojavilo u nekoj vrlo maloj ulozi, njegovo se ime na špici zasebno ističe, a za takve slučajeve u Holivudu je uveden termin kejmio (camio), koji je prvi upotrebio reditelj Majkl Anderson (Michael Anderson) u filmu *Put oko sveta za 80 dana* (1956).

Ime reditelja je vrlo rano počelo da se pojavljuje na špici, a neki su postali i vrlo popularni. Pominjanje D. V. Grifita (D. W. Griffith) izazivalo je poštovanje i divljenje. Ali kao autor filma prva je pomenuta provokativna američka glumica Me Vest (Mae West). U filmu *Ja nisam andeo* (1933), špica je sadržavala natpis: "priču, scenario i sav dijalog napisala Me Vest; po sugestiji Lauela Brentana (Lowel Brentano)", dok je ime režisera Vezlija Radžlesa (Wesley Ruggles) bilo u senci njenog imena. Frenk Kapra (Frank Capra) je, pak, prvi reditelj čije se ime kao reditelja (autora) pojavilo na špici ispred naslova filma, zbog čega je i biografska knjiga o njemu nazvana *Ime iznad naslova*.⁵ Naime, Kapra je sugerisao producentu da mu se ime ističe pre naslova u filmu *Gospodin Dids ide u grad* (1936), pozivajući se na uspeh prethodnog filma *Dogodilo se jedne noći* (1934). Pošto mu je bila narasla popularnost, producent se složio s tim predlogom. Kada se na platnu pojavio natpis: "Frank Capra's Mr. Deeds Goes to the Town" publika je to dočekala aplauzom.

4 Jan Kučera: *Knjiga o filmu*, Zagreb, 1948, str. 254-255, preveli dr Ivan Esih i dr Geno Senečić.

5 Frank Capra: *The Name Above the Title: an Autobiography*, New York, Macmillan, (1971).

Kasnije su filmovi prestižnih reditelja započinjali u američkoj kinematografiji najavom "a film by...".

Nazivi pojedinih filmskih zanimanja su se menjali i sve se više proširivala tzv. lestvica zanimanja. Scenograf koji se u početku bavio i kostimima glumaca postao je "art director", a nazivan je takođe i "set designer". U 70-im godinama on je postao "production designer" (dizajner produkcije). Nešto kasnije se u američkoj kinematografiji ovaj termin osamostalio i pod njim se danas podrazumeva osoba koja oblikuje vizuelni izgled celokupnog filma. Snimatelj filma je najpre na engleskom nazivan "cameraman", kada je snimanje uz pomoć svetla postalo složenije naziv se proširio u "lighting cameraman", a kako bi se više istakao njegov umetnički doprinos uveden je i termin "cinematographer", da bi u 50-im počeo da se označava kao "director of photography" (direktor fotografije). Pošto je zapretila opasnost da se izraz "director" proširi i na ostala zanimanja, Udruženje američkih filmskih reditelja je zahtevalo od filmskih kompanija da se ugovorima obavežu da neće povećati broj saradnika koji će se tim terminom potpisivati.⁶

Rani naziv za montažera u SAD bio je "cutter" (onaj koji seče film), ali je kasnije, kako navodi Edvard Dmitrik (Edward Dmytryk), zamjenjen sa "film editor" pošto tako "mnogo bolje zvuči". Direktori fotografije i montažeri koji su bili članovi Udruženja američkih snimatelja, odnosno montažera, počeli su uz svoje ime da dodaju skraćenicu svoga udruženja (A.S.C. ili A.C.E.), što je potvrđivao njihov viši status u odnosu na one koji to nisu. Skraćenicu svoga udruženja u SAD na špici stavlja i "casting director", osoba koja se brine o izboru glumaca. Za sekretaricu režije dugo se govorilo da je "script girl" ili "continuity girl", jer su to uvek bile žene, ali je vremenom zamjenjeno sa "script supervisor". Krajem 60-ih godina počeo se sve češće koristiti termin "supervisor" za članove ekipе koji nešto nadgledaju ili u nečemu sarađuju, kao Animal supervisor (dreser), Script supervisor (dramaturg), Executive production supervisor (izvršni sekretar produkcije), Music supervisor (muzički saradnik), Post-production supervisor (sekretar obrade filma), Production supervisor (sekretar snimanja filma), Sound supervisor (supervizor snimanja zvuka), Special-effects supervisor (supervizor za specijalne efekte) itd.

Na najavnoj špici redosled pominjanja imena uglavnom je ustaljen: pre naslova, eventualno, reditelj ili ime filmske zvezde, posle, prvo imena glumaca glavnih i važnijih uloga u filmu, zatim slede, uz manje varijacije, imena kastinga (u SAD pomoćnik reditelja koji vrši izbor glumaca), scenografa (u novije vreme

6 Edvard Dmitrik: *Filmska montaža*, Beograd, 1991, str. 3-4, (interno izdanje), prev. dr Marko Babac.

dizajner produkcije), kostimografa, šminkera (ukoliko šminka ima posebnu važnost), kompozitora, montažera, majstora specijalnih efekata (ukoliko ima važnu ulogu u filmu), direktora fotografije, izvršnog producenta, producenta (kod nas direktora filma), scenariste i reditelja.⁷ Postoje primjeri drastičnijeg odstupanja u redosledu, kao u filmu *Gradanin Kejn* (1941) na čijoj špici je ime snimatelja Grega Tolanda (Gregg Toland) stavljeno uz reditelja Orsona Velsa (Orson Weles), čime mu je priznat kreativni doprinos za nastanak ovoga dela. Sarajevski reditelj Emir Kusturica je slično postupio u *Domu za vešanje* (1988), uzdižući doprinos direktora fotografije Vilka Filača, ali slovenački kritičar Marcel Štefančić jr. postavio je pitanje po čemu se on toliko istakao da bi zaslužio asocijaciju na Grega Tolanda.⁸

Posle Drugog svetskog rata se broj imena na špicama filmova sve više povećavao, srazmerno s povećanjem troškova snimanja. U 50-im i 60-im godinama u SAD su sindikati filmskih tehničara zahtevali da se i imena njihovih članova navode na špici. Među onima koji se prvi pobunio protiv toga bio je i čuveni francuski reditelj Rene Kler, koji je 1958. lјutito primetio: "Nakon scenarista, glumaca i režisera, najznačajniji tehnički saradnici su zatražili da se oglašavaju i njihova imena. Počev od tog momenta, špica gubi svoje prvobitno značenje da bi preuzeila novu ulogu – da zadovolji, ne publiku, već one čija se imena pojavljuju na ekranu".⁹ Veliko nezadovoljstvo je izazvao 1968. režiser Stenli Kjubrik (Stanley Kubrick) kada nije objavio imena tehničkih saradnika koji su učestvovali u stvaranju do tada tehnički najsloženijeg filma *Odiseja 2001* (1968). Džordž Lukas (George Lucas) je prvi odlučio da na špici filma *Rat svetova* (1977) navede imena saradnika za specijalne efekte, što je kasnije počeo da čini i Stiven Spilberg (Steven Spielberg).

Upravo zbog toga što su špice postajale sve duže, morale su da se razdvoje na najavnu i odjavnu, kakva je inače bila praksa na televiziji. Odjavna špica se na filmu pojavila krajem 30-ih, ali je na njoj bila ispisana samo podela uloga, slično kao u pozorišnom programu koji se deli gledaocima. Nastalo je razdvajanje imena koja se pominju u najavnoj i odjavnoj špici. Najavna je počela da obuhvata imena glavnih glumaca, autora muzike, scenariste, montažera, scenografa, kostimografa, producenta i na kraju režisera, dok odjavna špica sadrži imena svih učesnika u stvaranju filma: glumaca, kaskadera, dublera, raznih saradnika, članova tehničke ekipe, pomoćnog osoblja, kao i nazive institucija i firmi koje su obavile određene poslove. Na to je umnogome uticala sve

7 Vidi o tome u knjizi Bruce F. Kawina *How Movies Work*, University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London, 1992.

8 Marcel Štefančić, jr.: *Kusturica in Filač*, "Mladina", Ljubljana, 1989, br. 3, str. 51.

9 Rene Kler: *O špicama*, "Sineast", Sarajevo, 1977/78, br. 39, str. 2, prev. Asaf Džanić. (René Clair: *Des génériques*, u: *Cinéma d'hier, cinéma d'aujourd'hui*, Paris, 1970).

složenija tehnologija koja se upotrebljava pri snimanju i koja zahteva veliki broj specijalista. U *Titaniku* (1997) Džejmsa Kamerona (James Cameron) navedeno je 50 imena saradnika za specijalne efekte. Tome treba dodati da su se na odjavnim špicama počeli davati puni podaci o melodijama koje su korišćene u filmu. (U SAD je u 80-im godinama nastala praksa da se melodije iz filma štampaju u posebnim albumima ili kompakt-diskovima.) Američki reditelj Džozef Mankijević (Joseph Mankiewicz) je uoči smrti 1992, reagovao ogorčeno: "Mi smo imali naviku da pokušamo da pronademo kraj koji će da impresionira gledaoca i na koji će da misli nakon što izade iz bioskopa. Danas krajeve filmova kvare dugi spiskovi imena za koje niko nikada nije čuo".

Vremenom je među američkim producentima nastalo tiho nadmetanje u dužini trajanja uvodne i odjavne špice. Najdužu uvodnu špicu, isprekidanu delovima radnje, ima film Serđa Leonea (Sergio Leone) *Dogodilo se na Divljem Zapadu* (1968). Takođe je bio i prestižan broj imena na odjavnoj špici. Prvi zapaženi rekord postigao je film *Supermen* (1978) sa ukupno 457 imena, među kojima je bio i veliki broj tehničara za specijalne efekte, a pomenuti su i oni koji su elektronski doprineli opremi filma. Taj rekord je oborio 1988. igrano-animirani film Roberta Zemekisa (Robert Zemeckis) *Ko je smestio Zeki Rodžeru*, čija je odjavna špica u dužini od blizu 7 minuta sadržavala ukupno 771 ime (između ostalih i imena 300 crtača). Poredenja radi, na stvaranju crtanog filma *Volta Diznija* (Walt Disney) *Snežana i sedam patuljaka* (1937) radilo je oko 700 crtača, ali su na špici pomenuti samo glavni animatori. U odjavnoj špici *Malkolm X* (1992), koja traje 9 minuta, navedeno je preko 1.200 imena raznih saradnika, tehničara i pomoćnog osoblja koji su učestvovali u realizaciji.

Sredinom 50-ih godina Holivudske studije počinju da angažuju dizajnere za izradu najavne špice koji se zove "main title designer". U tome se najpre istakao Saul Bas (Saul Bass 1920-1996) za špicu filma *Karmen Džons* (1954) Ota Premindžera, i ona se smatra za prvu specijalno dizajniranu špicu. Njegove špice u filmovima *Čovek sa zlatnom rukom* (1955) i *Put oko sveta za 80 dana* (1956) predstavljale su revolucionarnu inovaciju. Dizajner špice Vejn Ficdžerald (Wayne Fitzgerald) rekao je o njemu: "On nam je svima prokrčio put... Koliko ja znam, on je prvi čije se ime kao dizajnera špice pojavilo na špici." Izradio je velik broj vrlo originalnih špica, među kojima i za Hičkokove filmove *Vrtoglavica* (1958), *Sever-severozapad* (1959) i *Psiho* (1960) u kome se imena na špici pojavljuju kao ubodi nožem propraćeni elektronskom muzikom Bernara Hermanna (Bernard Herrmann). Saul Bas je dobitnik Oskara za dizajn špice.¹⁰

10 Više o tome u člancima Dean-a Billanti-ja: *The Names Behind the Titles*, "Film comment", New York, 1982, br. 3, str. 60-71 i Michel-a Saignes-a: *Graphisme et générique*, "Revue du cinéma et son", Paris, 1977, br. 313, str. 82-86.

U američkoj kinematografiji su se u izradi najavne špice istakli takođe Moris Binder, (Maurice Binder) Vejn Ficdžerald (Wayne Fitzgerald), Ričard Vilijams (Richard Williams), Den Peri (Dan Perry), Tom Bileji, Džon Vilson (John Wilson) i dr. Oni su se koristili raznim trikovima (podeljeni ekran, animaciju, trik snimanja i dr.), što je privlačilo pažnju gledalaca. Moris Binder je autor vrlo efektnih špica u filmovima o Džemušu Bondu (James Bond), koje su sadržavale uzbudljive delove radnje, koje će gledalac imati prilike da vidi u filmu, ali i prizore kojih nema u zapletu, zbog stvaranja početnog štimunga. Sofisticirano je primenjivao tehniku "slow-motion". Njegove špice su često ličile na mešavinu halucinacija i snova. Najviše je sarađivao s rediteljem Stenli Donenom (Stanley Donen). Vejn Ficdžerald isticao se stvaranjem štimunga za zaplet koji će da usledi ("the mood of the opening"). U filmu *Boni i Klajd* (1967) Artura Pena (Artur Penn), mutacije na špici smenjivane su autentičnim fotografijama iz 30-ih godina, kada se radnja filma stvarno dogodila, što je sve propraćeno zvukom škljicanja okidača fotografskog aparata. Ostvario je vrlo zanimljiva vizuelna dramska rešenja za filmove *Rozmarina beba* (1967) Romana Polanskog (Roman Polanski), *Let iznad kukavičjeg gnezda* (1975) Milosa Formana (Milos Forman), *Telesna strast* (1981) Lorensa Kazdana (Lawrence Casdan) i dr. Ričard Vilijam kreirao je antologisku animiranu špicu za filmove *Šta ima novo mačkice?* (1965), *Juriš lake konjice* (1968) i naročito *Povratak Pinka Pantera* (1974), po zamisli reditelja Blejka Edvardsa (Blake Edwards), iz koje je prostekao istoimeni junak crtanih filmova. Den Peri je stvarao uvodne špice kao sastavni deo radnje filma. Na primer, u filmu *Taksista* (1976) Martina Skorzezea (Martin Scorsese), najpre se u usporenom snimku vidi taksi kako se pojavljuje iz magle noću, posle čega sledi naslov filma, zatim lice taksiste u krupnom planu i kadrovi onoga što on vidi kroz prozor, u usporenom i neoštrom snimku. Za istog reditelja kreirao je špice za *Poslednji valcer, Njujork Njujork i Razjareni bik* (1980). Autor je i špica *Rat zvezda* Stivena Spilberga, *Isterivač davola* (1973) Vilijama Fridkina (William Friedkin), *Ratnici podzemlja* (1979) i *Jahači na duge staze* (1980) Voltera Hila (Walter Hill).

Početkom 50-ih godina film je od televizije preuzeo predšpicu, koja je često sadržavala uvodnu efektnu scenu. Na televiziji se ona zove "mamac" (teaser), jer služi da privuče pažnju gledalaca da ne bi promenili kanal. Kada je predšpica u funkciji prologa ili pokretačkog momenta dramskog zapleta, ona ima puno opravdanje jer usredsređuje gledaočevu pažnju na daljni tok radnje. Kevin Kostner (Kevin Costner) u filmu *Ples sa vukovima* (1990) na originalan način koristi predšpicu. Najpre, na neutralnoj pozadini ispisuje naslov filma i imena glumaca, što prekida započinjanjem radnje filma, a onda preko slike nastavlja navođenje ostalih imena autora na špici.

Na odjavnim špicama, gledaoce uglavnom zanimaju imena glumaca koji su igrali pojedine uloge. Njihovu pažnju privlači takođe muzika koja se pri tome

čuje. Ona je doprinela da na kraju filma, pri izlaženju, ne nastaje gužva na vratima i pred garderobom, zbog čega su upravnici bisokopa bili veoma zadovoljni. Oni gledaoci koji bi strpljivo odgledali do kraja odjavnu špicu, u nekim filmovima bivaju nagrađeni još jednom efektnom scenom ili gegom, kao na primer u komičnom filmu *Srediću te, some* (1990) Ajvorija Vejsna (Ivory Waynes), gde se iznenada pojavljuje jedan od likova za koga se mislilo da je mrtav, ili u akcionom filmu *Smrtonosno oružje III*, gde junaci dižu u vazduhu još jednu zgradu.

U nekim filmovima špica se pojavljuje tek na kraju, kako ona ne bi kvarila uvod ili izazvala pogrešan utisak. Orson Vels je rekao da je pogrešio što je špicu filma *Zrno zla* (1958) stavio na početku, jer je ona odvlačila pažnju od "sjajnog toka početne sekvence". Na kraju filma Robera Bresona (Robert Bresson) *Osudeni na smrt* (1956) imena glumaca su data posle navođenja imena autora i saradnika, čime se želelo da se potpisne osoba koja glumi lik u odnosu na sam lik. Zbog toga se i izbor glumaca sastojao od naturščika. Imena u odjavnoj špici filma *Priče sa zapadne strane* (1961) Roberta Vajza (Robert Wise) ispisana su kao grafiti na zidovima, vratima i putokaznim tablama.

Špice nekih filmova sadrže posebne kuriozitete. U filmu *Prohujalo s vihorom* (1939) pominju se imena 3 reditelja i 13 scenarista. Posle Drugog svetskog rata, u periodu neorealizma, u italijanskim filmovima je na špicama uvek bilo pominjano nekoliko scenarista, u *Kradljivcima bicikla* (1948) čak sedam. Na taj način, kako kaže Andre Bazen (André Bazin), autori su producentu pružali "prilično naivno" političko jemstvo, redovno navodeći "imena jednoga demohrišćanina i jednoga komuniste (kao što i u filmu postoji jedan marksista i jedan sveštenik)".¹¹ Reditelj Luis Bunuel se potpisao na špici za film *Fantom sloboda* (1974) i kao majstor tonskih efekata, a tada je već bio potpuno ogluveo. Imena dublera mogu takođe da izazovu pažnju. Glavnu glumicu u filmu *Zgodna devojka* (1990) Džuliju Roberts (Julia Roberts) u obnaženim scenama je dublirala Šeli Mišel (Shelly Michel), koja je svoje noge "pozajmila" i Kim Besindžer u filmu *Moja mačeha vanzemaljac* (1988). U filmu Sejma Pilsbarija (Sam Pillsbury) *Zendeli* (Zandalee, 1991) u odjavnoj špici se navode imena službenih vozača glavnih glumaca Nikolasa Kejdža (Nicolas Cage) i Džadža Rejnholda (Judge Reinhold), dok se u filmu *The Greek Tycoon* (1978) pominje "The assistant to the Assistant to the Unit Publicist". Takođe privlače pažnju i imena raznih savetnika, kao za vampirski jezik u filmu *Chosen Survivor* (1974), ili za mrave u *Empire of the Ants* (1958).¹²

11 André Bazen: *Šta je film?* (IV), Beograd, Institut za film, 1967, str. 18, prevela Ivanka Pavlović.

12 Više o tome u knjizi Patricka Robertsona: *The Guinness Book of Film, Facts and Feats*, London, 1980, str. 184.

Pitanje oblika, sadržaja i mesta špice u filmu nije samo tehničko i formalno već je prevashodno estetsko i tiče se dramaturgije filma. Da li će ona biti na početku ili kraju filma, da li se pojavljuje posle predšpice, ili je razlomljena radnjom, da li sadrži neke scene iz filma u vidu montažne sekvene ili je posebno kreirana, da li su slova na njoj ispisana na neutralnoj pozadini ili se natpisi pojavljuju preko nekog prizora ili neke aktivne radnje, koji oblik pri tome imaju i kakvom se muzikom prate, sve je to sastavni deo globalnog utiska o filmu. Špica predstavlja kreativni čin i treba da bude stilski primerena žanru filma. U srpskoj kinematografiji jednu od najkreativnijih tekstualnih špica ima film *Priča jednog dana* (1941) Maksa Kalmića:

BALKAN FILM prikazuje

Nedovršena simfonija
jednog grada...

PRIČA JEDNOG DANA

U filmu sudeluju sledeća "lica":

Beogradski mlekadžija...

Jedan napušteni buket ruža...

Jedna poništена menica...

Čaša vode sa šećerom...

Par lakovanih cipela...

Sedam neposlušnih olovaka... i

Nilski konj

i još mnogi drugi neznani "glumci" našeg grada

od znanih glumaca našeg grada sudeluju:

Šef kancelarije...

Mirko Milosavljević

član Kralj. Nar. Poz.

Mlada devojka...

Tatjana Farčić

Čovek u baru...

Milan Timotić

Muzika:

A. Pordes-Srećković

Tekst za pesmu *Majestic melody* napisao:

I. A. Simić

Kamera:

Mihajlo Ivanjikov

Ton:

Žarko Grgurov

Scenario i režija:

Maks Kalmič

Petrit Imami

FILM CREDITS

Summary

The shape, content and place of the film credits sequences – cast and crew lists – in a film is not only a technical or a formal issue, but primarily an aesthetic one and is related to the film's dramaturgy. It is an integral part of the overall impression of the film. Therefore it is a creative act and must be stylistically appropriate and justified by the idea of the film itself.